

דפים כז – כח

ס. האם ובאלו אופנים עושה אדם דין לעצמו?

רב יהודה אמר: אין אדם עושה דין לעצמו [כחכמים, ודלא כבן בג בג]. ולדעתו אם עשה דין לעצמו והכה או הוּיַק – חייב. רב נחמן אמר: עושה אדם דין לעצמו.

במקום שיש הפסד אם ימתין לבית דין – הכל מודים שעושה דין לעצמו, כגון במעשה של שותפים בבור מים שהיה אחד דולה ביום שאינו שלו, ולא השגיח במחאתו של חברו, ואמר רב נחמן שרשאי השני למונעו אף בהכאה (כי עד שילך לב"ד לא ידע כמה מים דלה זה, או שמא יכלו המים מן הבור ואין לו פרעון. רש"י).

וכן בשאר נזק שאין עליו עדים, או שאין למזיק מה לשלם – הרי זה מקום הפסד, ועושה דין לעצמו (עפ"י רשב"א).

מבואר ברש"י שבממלא רשות הרבים כולה חביות – נחשב 'מקום הפסד'. והתוס' נקטו שאין זה חשוב הפסד.

ואף על פי שעושה דין לעצמו [לרב נחמן], אין לו להיכנס לחצר חברו שלא ברשות כדי ליטול את שלו, שמא יראה עליו כגנב אלא 'שובר את שיניו' ואומר לו שלי אני נוטל (כדברי בן בג בג). ובמקום הפסד – נכנס שלא ברשות (ר"י).

אם יכול להציל את שלו בלא נזק לשני, ולא עשה כן – חייב, שאין זה 'דין'. כגון שור שעלה על גבי חברו להורגו ובא בעל התחתון ודחפו לשור העליון ומת – חייב, שהיה לו לשומטו ולא שמתו. [ואעפ"י שהוא בהול שמא יהרג שורו ויופסד חצי משוויו, כשהעליון תם (תוס', הג"א). ואם שמת התחתון ונפל עליון ומת (או שדחפו באופן שלא היה יכול לשומטו. ריא"ז) – לרב נחמן פטור שהרי עושה אדם דין לעצמו, ולרב יהודה חייב מלבד בשור תם שיש לו הפסד חצי נזק. וערשב"א בשם הירושלמי].

כיוצא בזה, אשה הבאה להציל את אישה מיד מכהו והחזיקה במבושיו, והיתה יכולה בדרך אחרת – חייבת בתשלומי בושת.

א. פסקו הרי"ף והרמב"ם (סנהדרין ב, יב) וש"ר הלכה כרב נחמן.

ודוקא בדבר ידוע שזה גוזלו, אבל בדבר שאין ידוע, אין לו רשות לעשות דין לעצמו לדברי הכל, גם אם יש לו הפסד לפי דבריו, שאם כן כל אחד ואחד יאמר לחברו שלי הוא ויכהו ויחטוף מידו ולא שבקת חיי לכל בריה (אור זרוע, רא"ש ועוד).

וכתב מהרי"ק (קסא) שאין בכלל זה תפיסת ממון עצמו מחברו, שאין זה 'דין' אלא 'תפיסה', שאעפ"י שאין ידוע הדבר רק לו עצמו – מועילה תפיסה בגוף הממון שיש עליו התביעה. ומהרש"ל (יש"ש ה) האריך לחלוק על כך ואסור לתפוס ממון בלא שיש על כך הוכחה, אפילו בלא הכאה והפסד לחברו [ותפיסה מועילה רק במקום ספקא דדינא וכד']. ואולם לעכב ממון חברו בידו כגון שנמצא אצלו בפקדון או במשכון – רשאי, מאחר וברור לו שהוא חייב לו. וכן להוציא חפץ שלו מיד חברו או מרשותו [ולכשיגיע לידי הרי ידוע לכל שאת שלו הוא לקח] – מותר (שם ו).

ב. אם יכול למונעו על ידי דבר אחר, אסור להכותו לדברי הכל וכנ"ל (ראשונים עפ"י הגמרא). ואם צריך לטרוח בכך – אינו חייב, כגון הממלא חצר חברו כדים, בעל החצר משבר ויוצא משבר ונכנס [לרב נחמן] ולא הטריחוהו לסדרן זו על זו (תוס' עפ"י הגמרא).

ג. מישכון עבור חוב-הלוואה שיש לו לאדם – אין רשות לעשות לעצמו. על כן אם חבל או הפסידו ע"י כן – חייב (רא"ש ומהר"ם עפ"י ב"מ קיג. וכן הביא רש"ל מספר יראים).

ד. נטל את שלו בכח על ידי שימוש בערכות של גויים, אם לא היה יכול בכל דרך אחרת – פטור. ואם היה יכול, ונגרמו נזקים ע"כ – חייב בנזקים, דקיימא לן כרבי מאיר שדן דינא דגרמי (הג"א).

ואם כשיתבענו בדיני ישראל – יפטרו את הלה, וכשיתבענו בערכאות גויים יחייבוהו, אעפ"י שידוע בודאי שהלה חייב לו – אסור לתובעו אצלם (יש"ש ו – אלא באופן של הוצאת חפץ מסויים שבידו וכו'). ומ"מ אם עבר ועשה כן ונגרם לשני נזקים על ידי כך – פטור, שהרי לא נתכוון למוסרו לעכו"ם אלא להציל את שלו. אבל אם גם בדיני ישראל היה יכול לזכות בדין, ועשה זאת דרכם – חייב על גרימת הנזקים (שם).

ה. אדם זר הנכנס לביתו של אדם שלא ברשות, ויש בדבר חשש גניבה או נזק – רשאי להוציאו בכח, ואם נחבל הלה – פטור (עפ"י הג"א, טור). ואפילו אין חשש גניבה אלא שהוא שונאו – רשאי להכותו עד שיצא (יש"ש ט).

ו. משמע מדברי הראב"ד בחדושי שיש צד לומר שלדעת האומר עושה אדם דין לעצמו, המניח את הכד ברשות הרבים ושברו אחר – פטור. (יתכן דוקא כשהכד מהוה תקלה, אבל בלא"ה אף על פי שמפריע לבני רשות הרבים, אין רשות לשבור). וכן פסק הרי"א¹ (עכ"פ כשהתרה בו תחילה שישלם, ולא שמע. ע"ש).

ז. שני אנשים נצים ובא שלישי ודחף אחד מן חברו והזק – יש עליו תביעה, מאחר והיה לו לשומטו בנחת (עפ"י מרדכי; רש"ל).

במקום של מניעת איסור, אין זה דין לעצמו ומותר להלקותו ולהפרישו. כן פירש רב נחמן בר יצחק (אליבא דרב יהודה) הדין שבברייתא בעבד נרצע שכלו לו ימיו ורבו מסרהב בו לצאת ואינו רוצה, וחבל הרב ועשה בו חבורה – שהוא פטור, שמדובר שמסר לו רבו שפחה כנענית ועתה היא אסורה עליו.

דף כח

דין מי שהיתה דרך הרבים עוברת בשדהו ונתן להם מן הצד – בב"ב צט-ק.

סא. מה הדין במקרים הבאים?

- א. מי שנשפכו מי כדו ברשות הרבים והוחלק אחד במים וניטנפו כליו וניזוק בגופו מהקרקע?
 ב. אבנו סכינו ומשאו שהניח ברשות הרבים והזיקו.

א-ב. נשפכו מי כדו (בפשיעה) והוחלק אחד במים וניטנפו כליו, אם לא הפקיר את המים, לדברי רב חייב [שכל שהוא ממונו, חייב אף על כליים. משורו למדנו] ולשמואל פטור [מבורו למדנו, ובור פטור על כליים]. ניזוק גופו מהקרקע – לרב פטור, קרקע עולם הויקתו [ובור שחייבה עליו תורה – להבלו ולא לחבטו. נ:], ולשמואל חייב [לא נתמעט אדם מבור אלא כשמת, אבל הוזק – חייב].

א. כתבו התוס' (עפ"י גמרא נג.) והראב"ד והרא"ש שגם לשמואל אין חייב אלא כשנחבט בקרקע שהמים שפוכים עליה, אבל בקרקע אחרת – פטור, שקרקע עולם הויקתו. ואין נראה כן דעת רבנו יהונתן והרשב"א (כבסמוך).

ב. הראב"ד העלה צד לומר שרב סובר כרבי נתן הפוטר שור שדחף את חברו לבור מכל הנזק [ושמא גם רב לא פטר אלא מנזק שלם. וכ"מ שנקט הראב"ד להלן כט], אבל לחכמים הנזק מתייחס

לדבר המכשיל, למים. (ולפי צד זה נראה שאף אם נחבט מקרקע שלא במקום המים חייב).
 והרשב"א כתב (וכן צדד הראב"ד באופן נוסף) שהמים אינם אלא 'גורמים' החלקה, ועוד שאין גופם
 מחליק אלא על ידי העפר והטיט, לכך בעל המים פטור בין לר"ג בין לרבנן.
 ג. אפילו נבלעו המים בקרקע, מאחר שעדיין הקרקע מחליקה – לא נסתלק מעשה בורו וחייב
 (רמב"ם יג, יב; רש"ל. אך באופן זה אין כאן ממונו, ופטור על הכלים. עתוס' ל. ד"ה בדתמו מיא).

אבנו סכינו ומשאו שהניחם ברשות הרבים והזיקו; –
 על שור וחמור – חייב. וכן על נזקי אדם.
 על כלים ועל מיתת אדם; אם הפקיר את האבן והסכין – פטור. ואם לא הפקירם – לרב חייב [כולם משורו
 למדנן] ולשמואל פטור [כולם מבורו למדנן].
 נתקל אדם בקרקע ונישוף באבן, לחכמים פטור (שהקרקע גרמה לו) ולרבי נתן חייב (שסובר, כל מקום
 שא"א להשתלם מן השותף האחד לנזק, משתלם מהאחר). ונחלקו שתי לשונות בדברי רבי אלעזר אם נקט
 לפטור או לחייב.

א. הלכה כשמואל (רי"ף, רמב"ם יג, ב ושאר ראשונים לעיל ו; שו"ת ר"י מגאש קעד; או"ז; חו"מ תיא, א).
 והלכה כרבי נתן (עפ"י הרי"ף להלן; רמב"ם יג, ב וש"פ. וע' הג"א סופ"ג).
 ב. נתקל באבן ונישוף בקרקע, התוס' כאן והרא"ש כתבו שפטור לדברי הכל, שקרקע עולם
 הזיקתו. וכן נקט רש"ל.
 ורבנו יהונתן כתב שחייב, דלא גרע משור או אדם שדחף את חברו לנפל והזיק דהיינו תולדה
 דרגל. (ומשמע שנקט שבזה שמואל מודה שבדלא הפקיר היינו שורו. או אולי רגל רק מוכיח שחייב אף בפגיעה
 מדבר אחר, ומטעם 'בור' חייב). וכן דעת רשב"א ורי"א (וכן צדדו בתוס' נ: ד"ה לשמואל).
 ג. מי שלקח אבן סכין ומשא של חברו והניח ברשות הרבים, כנודע לבעל התקלה ויכול לסלקה
 ולא סילקה – חייב (עפ"י תוס' כט.). והרמב"ן (לא) חולק.

א. כל זה אמור לחכמים הממעטים כלים בבור (חמור ולא כלים), ושבירתם של כלים זו היא
 מיתתן. אבל רבי יהודה מחייב על נזקי כלים בבור.
 אמנם בירושלמי (ה,ו) משמע שבור חייב על נזקי כלים, ורק על 'מיתה' פטור (וכמוש"כ הרשב"א
 ג.).
 ב. כל דבר שאינו בעל חיים ממועט משור וחמור, וכמו שאמרו בגמרא לענין מים שניזוקו, וכן
 תבואה (תוס' ורשב"א י. והקשו על פרש"י שאין נראה כן לפי הדין דבריו).
 ג. משור ולא אדם, ממועטים גם עבד או גוי הקנוי לישראל (עפ"י תוס' ט סע"ב. ואף אם אינם קרויים
 'אדם' מ"מ ממועטים משור ואין צריך שם 'אדם' לפטור, בדומה למש"כ התוס' י. ד"ה שייר).

דפים כח – כט

סב. נתקל ונשבר כדו, והזיקו בו אחרים – האם חייב או פטור?

נתקל ונשבר כדו, והוחלק אחר במים או שלקה בחרסית, לדברי תנא קמא במשנה, הוא רבי מאיר – חייב,
 ולדברי רבי יהודה חייב רק בשנתכוין.
 הסיק אביי שנחלקו בשתים: בהזיק בשעת נפילה ושלא בשעת נפילה; –